

scarlett
wilková
až uvidíš
moře

motto

Až uvidíš moře

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.motto.cz
www.albatrosmedia.cz

Scarlett Wilková
Až uvidíš moře – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

scarlett
wilková
až uvidíš
moře

Praha 2022

*Jména, postavy a příběhy jsou smyšlené. Nicméně kniha
by nevznikla bez ochoty řeckých emigrantů vyprávět
o svých osudech. Právě oni, skuteční lidé, kteří mezi
námi stále žijí, byli inspirací. Děkuji všem, se kterými
jsem mluvila, a zejména těm, kteří nechali své vyprávění
uložit do databáze Paměť národa.*

ČÁST 1.

1948–1958

Sotiria

Měla pocit, že se blíží chvíle, kdy ji roztrhnou na dvě poloviny. Natahovaly ji do stran čím dál silněji. Cloumaly s ní tak, až měla dojem, že to její ruce už opravdu nevydrží. Za tu pravou ji k sobě přitahovala babička a křičela: „Aspoň ji mi tady nechej, co si sama počnu?“

Maminka silněji a silněji táhla za levou ruku a ječela: „Máš jít s námi!“

„Kam bych chodila? Kam?“

V tu chvíli vnímala, že padá. Ztratila rovnováhu, narážila na babičku a pak už jen sledovala, jak máma rychlým krokem míří ke skupince žen a dětí, které na ni čekaly na konci vesnice. Babička ovšem její ruku stále pevně držela. A tak zůstala s babičkou, zatímco její máma, sestra, bratr, ženy a děti ze sousedství zmizeli v horách.

Od toho dne se jí někdy v noci zdálo, že se ji babička a maminka znovu snaží roztrhnout. Jednou dokonce ve snu viděla samu sebe, jak leží na zemi a její ruce jsou od ní oddělené, pohozené kus od jejího těla. Tehdy se probudila celá vyděšená. Sny se opakovaly a byly tak živé, jako by během nich cítila bolest.

Teď ale bolest cítila opravdu. Uvědomila si, že tentokrát nejde o sen. Probudila ji skutečná bolest, mnohem větší než všechny ty, které dosud zažila. Zkusila se pohnout. Postavila se a bolest byla ještě silnější. Zdálo se jí,

že prostupuje celou její nohou. Udělala krok. Šlo to. To ji uklidnilo. Mnohem horší bylo, když ji před časem rozbolely zuby. Tehdy jí hlava natekla tak, že vypadala jako jeden z melounů, které chodila sklízet, a měla pocit, že se jí rozlomí na kusy, stejně jako první meloun, který máma vždy na zkoušku rozřízla, aby viděla, jestli je už uvnitř dostatečně červený. Dodnes si vybavovala, jak tehdy nemohla spát, jíst, měla střídavě horečku a zimnici, ale máma říkala, že nemá fňukat a musí vydržet, než přijede strýc Theodosios.

Theodosios byl jediný člověk, který měl nákladní auto a čas od času vozil jejich melouny do Floriny nebo Kastorie. Prodával je tam stejně jako papriky, které ženy z vesnice nakládaly do olivového oleje. Když se Theodosios po několika týdnech objevil, slyšela, že nadával. Pak ji vzal do náruče, položil ji na korbu starého nákladáku a rozprostřel nad ni plachtu, která měla spoustu děr různých velikostí a tvarů. A tak ležela mezi melouny, dívala se, jak dírami nad ní prosvítá ostře modrá obloha, a tehdy konečně bolest ustala. Lékař, ke kterému ji Theodosios přinesl v náručí, tehdy konstatoval, že má tak silnou otravu krve způsobenou zánětem, až upadla do bezvědomí a v podstatě umírá. Uložil ji do pokojíku ve svém domě. Theodosios jel na trh rozprodat melouny a papriky, s penězi, které utržil, se vrátil, předal je doktorovi, odjel zpět do hor a znovu se pohádal se svou sestrou Elpidou, která křičela, že neměl právo její peníze dát nějakému doktorovi.

Po několika týdnech se zotavila, ale když ji Theodosios přivezl domů, cítila se provinile, protože jí máma řekla, že kvůli vytržení jejích tří zubů a následnému léčení rozsáhlého zánětu přišla rodina o výdělek.

Celkově vzato však tato zubní anabáze byla ku prospěchu, protože jí od té doby žádná bolest nepřípadala jako

problém. Když jí bratr při hře propíchl nohu klackem, zdálo se jí to oproti zánětu zubů jako nicotnost. Nebrečela, ani když si sedřela ruku, poté co při útěku z hor spadla, protože zahlédla vlky.

Proto i bolest, s níž se nyní probudila, vyhodnotila jako normální součást běžného života, i když téměř nemohla udělat krok a dost silně jí krvácela rána na koleni. Nenormální však bylo, že ačkoli byla doma, chyběla jí střecha nad hlavou. Bylo nad ní nebe.

Dům se proměnil v hromadu kamení, dřeva a prachu. V původním stavu zůstal jen kamenný kout, kde se právě s bolestí pokoušela postavit. Právě ten kout, do kterého jí máma pár dnů předtím, než se ji společně s babičkou pokusily roztrhnout na dvě části, přesunula větve, slámu a deky z jiného místa domu. Prikázala jí, aby spala tam a nikde jinde. „Až na nás královi vojáci budou házet bomby, dům spadne, ale v koutě je největší naděje, že přežiješ,“ řekla. A tak se od toho dne každý večer ukládala v rohu místnosti spolu s mladší sestrou, do druhého kouta zalehl bratr a do třetího máma.

Teď tady nebyl nikdo z nich. Máma, sestra a bratr před několika týdny utekli a z babičky nyní byly vidět pouze nohy. Vyčnívaly z hromady kamenů a desek. Na druhé straně té kupy trosek ležela její hlava tváří obrácená k podlaze.

Viděla už několik lidí, o kterých ostatní říkali, že jsou mrtví. Na to, že jí bylo deset let, jich viděla až moc, ale nepřipadalo jí na tom nic divného. Lidé prostě umírali, v posledních měsících se to dělo častěji než dříve, a babička vypadala přesně tak, jak mrtví lidé vypadají. Vzpomněla si, že když před kostelem ležel na zemi táta jejího kamaráda Janise, lidé u něj stáli a říkali, že jemu už je dobře. Tak si pomyslela, že babičce je už určitě taky dobře. Vstala

a pomalu vyšla ven z domu, tedy z prostoru ohraničeného zbytky dvou do rohu postavených zdí.

Napadlo ji, že možná na světě zůstala úplně sama. Všude bylo ticho, většina domků byla rozbořená jako ten babiččin. Některé hořely, z některých stoupal dým. A nikdo kromě ní v okolí nebyl. Věděla, že v domech na druhém konci vesnice žije několik starých lidí, kteří stejně jako ona s babičkou do hor neodešli, ale ty domy byly teď rozbořené jako ten jejich. Nepozorovala nikde žádný pohyb, neslyšela žádné hlasy, žádné zvuky. Vypadalo to, že zmizela i všechna zvířata, která lidé chovali u svých domků. Louka byla prázdná, bez jediné ovečky. Vysoké bílé skály obklopující vesnici, na které se dívala tolikrát, že znala tvar každé jejich průrvy a barvu každého kousku zeleně snažícího se v nich přežít, jí najednou připadaly jiné než obvykle. Jako by byly mnohem blíž a v nezvyklém tichu působily téměř hroživě.

Rozhodla se, že se podívá, jestli nenajde něco k jídlu, a pak počká, až přijde Janis nebo muži, kteří stejně jako on odešli do hor. Byla přesvědčená, že se dříve či později objeví, protože se čas od času vraceli, především v noci. Lidé pak vždy pootevřeli okenice, rychle jim škvírou podali chléb a zeleninu a zase se v domcích zabednili.

Stejně jako oni chodili v různých intervalech v noci do vesnice i muži, kteří chtěli vědět, kde jsou Janis a ostatní. Také potřebovali jídlo, i jim ho lidé z oken podávali. Vyhrožovali, že když jim vesničané neřeknou, kde jejich příbuzní a sousedé jsou, zabijí je. Maminka jí tehdy často říkala, že všichni chlapi jsou stejní: „Chtějí bojovat, být hrdinové, kteří mění svět, ale když dostanou hlad, vzdycyky přitáhnou jako malí kluci.“ A přidávala k tomu vzpomínky na nedávnou dobu, kdy do vesnice přicházeli němečtí vojáci a vždycky říkali: koko, koko. Což znamenalo,

že chtějí vajíčka. „Je úplně jedno, jestli nás okupují Němci, Bulhaři, Turci nebo nás teď chce zničit král, stejně na to vždycky doplatíme my obyčejné ženské,“ říkávala.

Zdálo se jí, že od doby, kdy táta zmizel, se maminka změnila. Nebyla veselá jako dříve. Z vesnice zmizelo hodně mužů i chlapců, stejně jako Janis. Ten jediný jí vysvětlil proč. Jednou k ní přišel, když hlídala v kopcích ovce, sedl si k ní a vyprávěl jí, že Řecko teď má jedinečnou šanci stát se místem, kde si všichni lidé budou rovni. Vyprávěl jí o zemích, jejichž názvy nikdy dříve neslyšela. Mluvil o tom, že v nich vítězí komunisté a že to je dobře, protože to znamená, že se v těch zemích lidé nebudou dělit na bohaté a chudé, ale všichni se budou mít stejně dobře. A že jejich země může být taky taková, jenže král to nechce dovolit, a proto se rozhodl pobít všechny, kteří mu nechtějí sloužit. Řekl, že musí být opatrná a neustále připravená rychle utéct do hor, protože královna Frederika posílá své vojáky chytat ve vesnicích malé holky. Ty pak prý odvázejí do táborů, ve kterých z nich vychovávají služky pro bohaté. Pak jí řekl, že nedopustí, aby se to stalo, a proto musí nyní žít v horách a bojovat proti králi, aby se jednou mohl vrátit, a pak se spolu oni dva vezmou a budou se mít dobře.

Ty chvíle si často vybavovala. Připadalo jí, že není akérkou těch scén, ale že se na ně dívá očima cizího pozorovatele. Viděla krásného chlapce, jak se loučí se svou dívkou na kraji louky plné ovcí. Připomínalo jí to scénu z příběhu, ve kterém se Odysseus loučil s Penelope, která pak na něj dlouho čekala. Byl to jeden z mnoha příběhů, které jí maminka dříve vyprávěla, kdysi, když ještě byla veselá, ne smutná a nazlobená jako v posledních měsících.

To všechno teď bylo pryč. Kolem ní byly jen sutiny a prach. Našla v nich truhlu, v níž měly s babičkou obléčení. Vytáhla svou červenou sukni zdobenou výšivkami

a bílou halenku, které jí maminka dovolila nosit jen na slavnost Panny Marie a podobné příležitosti. Svlékla oblečení, ve kterém spala, a oblékla si to slavnostní. V troskách kuchyně našla nůž, přinesla ze zahrady meloun, naporcovala si ho a téměř polovinu snědla. Pak se zabalila do ovčí kůže a šla si sednout pod strom na kraji louky, kde se s Janisem rozloučila. Počká, až se vrátí. Věděla, že Penelope na svého Odyssea čekala řadu let, tak si pro jistotu vzala s sebou zbývající půlku melounu a sklenici paprik naložených v oleji, která jako jediná z desítek sklenic s paprikami přežila pád domu bez úhony.

Koula

Bála se, že upadne. Maminka šla moc rychle. Držela ji za ruku a táhla ji za sebou tak, až zakopávala o velké kameny na lesní pěšině. Ale raději už mlčela, protože jí maminka několikrát rázně řekla, ať nefňuká, že na to není vhodná doba. Všichni šli rychle, moc rychle, někteří téměř běželi. Některé ženy táhly vozíky, na nichž měly naházené kožešiny, oblečení, jídlo. Jedna paní táhla oslíka. Ten uklouzl na kameni na kraji srázu a zřítíl se z něj i s nákladem, který vezl. Zacpávala si přitom uši, protože řev, který zraněné zvíře na dně srázu vydávalo, se nedal vydržet. Ale jak se chůze průvodu žen zrychlovala, kvílení sláblo.

Její máma měla přes rameno přehozený ranec a v něm bochník chleba, který upekla odpoledne, když ještě nevěděla, že to je poslední odpoledne, které tráví ve svém domě, u své pece, u svého pytle mouky. Jenže pak na dveře někdo bouchal a křičel: „Eliano, co tady ještě děláš? Už jsi měla být sbalená. Utíkej, všichni už utíkají!“

A tak viděla, jak maminka popadla prostěradlo, do něj dala ještě teplý chléb, kožešinovou vestu a krabičku, ze které vždy jednou v roce, na svátek Panny Marie, vytáhla náušnice s červenými kamínky, jež se krásně třáslly, když pohnula hlavou. Koula si vzala koníka, kterého jí ze dřeva vyřezal táta těsně předtím, než zmizel. Maminka si toho

všimla, řekla, že takové krámy s sebou rozhodně brát nebudou, a mrštila koníkem o zed'.

Koula kvůli tomu brečela ještě asi půl hodiny poté, co vyběhly z domu a v zástupu dalších lidí klopýtaly přes kameny lesní stezky. Byla však ráda, že si stihla do kapsy hnědé vlněné sukně strčit červenou stuhu, kterou ráda nosila na konci svého copu. Kdyby si toho maminka všimla, určitě by ji vyhodila jako toho koníka. Mašli jí koupil tatínek, když ji jednou vzal na trh do města. Stála tam tehdy s otevřenou pusou a koukala na krásné vyšívané halenky, které se ve stáncích daly koupit. Když si pak stuhu uvázala na konec copu a šla do školy, záviděly jí všechny holky. Zaujala i pana učitele. Za cop ji zatahal a zeptal se, jestli se tou rudou barvou snaží něco naznačit. Nevěděla, co odpovědět. Pan učitel jí řekl, že nemá koukat jako ovce a nemá nosit rudou barvu, když neví, co to znamená. A pak dodal: „Ale vlastně, u vás doma se to ví velmi dobře, že?“

Doma se ptala, jestli je na červené barvě něco špatného, a vyprávěla tatínkovi, co jí učitel řekl. Mlčel a tvářil se nazlobeně. Maminka namítla, že Koula by už do školy neměla chodit, že je to stejně zbytečné. Tatínek ji mírnil: „Počkej, však ono se všechno změní a on odsud brzy potáhne.“

Teď Koulu ta červená stuha hřála v kapse. Byla to jediné, co jí z dosavadního života zůstalo. Nejraději by si sedla na jeden z těch kamenů, které překračovala, a zůstala. Nechtěla jít dál. Nechápala, proč najednou musí někam tak rychle jít, téměř běžet, proč jsou všichni lidé kolem ní zamračení, proč si ženy stírají slzy. Šly dlouho, zdálo se jí, že nekonečně dlouho.

Pak se hlouček zastavil, protože někdo ukázal směrem mezi stromy, tam, kde bylo vidět shluk malých domků.

Většina byla rozbořená, z některých stoupal dým. Ženy začaly vzlykat, jedna si klekla na kolena a naříkala.

„Neřvi, stejně už všichni předtím odešli. Chystali se odejít ještě dřív než my. A dobře udělali, my to takovým tempem beztak nestihneme,“ řekla další z žen.

Koula si všimla, že pod stromem u lesa je něco červeného a hýbe se to. Ukázala tím směrem.

„Je tam nějaké děcko!“ zakřičela jedna z žen. Začaly mávat tím směrem. Červená skvrna se vydala směrem k nim.

„Nemáme čas, nemůžeme tady čekat,“ prohlásila máma a dala se znovu do rychlé chůze. Koula v tu chvíli zakopla, zůstala ležet na zemi, jenže máma ji táhla za ruku, takže cítila, jak jí kámen rozdírá koleno.

„Blázníš? Vlečeš ji jak pytel. Nech ji odpočinout, stejně musíme na to děcko počkat,“ řekla žena, která šla těsně za ní a ke svým třem klopýtajícím dětem se chovala výrazně ohleduplněji.

Červená skvrna dostala podobu dívky asi v Koulině věku, možná o něco starší. Měla vlněnou červenou sukni a bílou halenku, obojí bylo hodně zaprášené. Přes díru v hrubých kamaších jí na koleně byla vidět krvácející rána, ta byla taky zaprášená. V ruce držela kus melounu. Když přišla ke skupině lidí, rozhlédla se, usmála se a podala Koule ten meloun. Koula se do něj s chutí zakousla a ostatní ženy se začaly smát.

Koula se občas otočila a viděla, že červená sukně jde stále s nimi a rychlé tempo jí evidentně nedělá problém. Když se setmělo, celá skupinka se usadila u hustého křoví. Zanedlouho se objevili dva muži s puškami. Chvíli si s ženami povídali, pak zmizeli a skupinka se uložila ke spánku. Koule byla zima. Máma pod ní sice naskládala větve, ale přesto cítila, jak jimi prosakuje vlhkost, a po chvíli si

uvědomila, že vlastně leží ve vodě. Závany chladu jasně potvrzovaly, že hory jsou ještě stále pokryté sněhem a že tento rok bude trvat dlouho, než začne tát a vyschlé rýhy mezi srázy skal se naplní tak, až se změní v říčky a stanou se na čas naprosto neprůchodné, jak to v pohoří Grammos na jaře bývalo.

Byla ještě tma, když s Koulou máma třásla a pak ji znovu za ruku táhla dál. Šly celý den, pak zase spaly, pak znovu šly. Když se před nimi objevili vojáci, Koula se lekla, ale její máma na ně začala mávat a mířila rovnou k nim. „To už je hranice!“ volala na ostatní ženy. Průvod zrychlil tempo.

Jeden z vojáků popošel k nim a namířil na ně pušku. Koulina máma však šla pořád přímo proti němu, mávala a křičela, že jsou manželky partyzánů.

Voják rozkázal, že mají stát. Ti, kteří postávali za ním, se o něčem radili.

Řada asi třiceti žen a dětí se proměnila v hlouček. Některé si sedly na zem, jiné stály a bezradně se rozhlížely. Jedna žena si sedla za strom a začala kojit jedno ze svých dětí. Další dvě se rozbrečely. Červená sukně jedno z nich zvedla a začala ho utěšovat. Koula si ji prohlížela. Napadlo ji, že tak krásnou holku ještě nikdy neviděla. Byla vyšší než ona. Její vlasy byly zářivější než ty její, přestože je měla špinavé a rozčuchané. Teď byly rozpuštěné a sahaly jí téměř až k pasu, padaly k němu ve velkých pravidelně seřazených vlnách. Koula ještě nikdy neviděla, že by někdo měl takové vlasy, a všimla si, že i jiné ženy a dívky se na tu holku dívají.

Když žena přestala kojit, poděkovala červené sukni, že jí uklidnila dítě, a zeptala se jí, jak se jmenuje.

„Jmenuju se Sotiria.“

„Kde máš mámu?“

„Odešla.“

„Proč jsi neodešla s mámou?“

„Zůstala jsem s babičkou.“

„Ty jsi tam byla, když na vaši vesnici shodili bomby?“

„Já jsem spala. Když jsem se vzbudila, babička byla mrtvá.“

„Teď jsi s námi, ničeho se neboj,“ chlácholila ji jedna z žen a objala ji.

Hodiny ubíhaly a vojáci stále na jakýkoli pohyb hloučku směrem k hranici reagovali namířením zbraní. Pak z druhé strany hranice přijela dvě nákladní auta. Vojáci ustoupili a pokývli, že ženy mají jít směrem k nim. Z aut vystoupili muž a žena v civilu, která mluvila řecky. Řekla, že jsou v Albánii vítáni, že mají nastoupit.

Koule se nedařilo dostat se na korbu nákladáku. Všimla si, že se červená sukně chytila okraje a úplně lehce se vyhoupla nahoru, přestože měla poraněnou nohu. V jejím podání vypadal nástup na korbu nákladního auta jako ta nejjednodušší věc, kterou zvládne každý. Jenže Koula visela na kraji nákladního prostoru jako pytel a zvednout se nahoru jí nešlo. Máma jí řekla, že za to může její tlustý zadek, chytila ji za ruce a vytáhla ji k sobě tak rychle, až jí tím pohybem sedřela kůži na předloktích. Koula nikdy dříve nejela v autě. Nikdy nepocítila takové kymácení ani podivný pach dýmu, který ten ryčící obr za sebou zanechával. A tak asi po hodině, co ho dýchala, pozvracela nejen sebe, ale i mámu a ještě jednu paní.

Eliana

Tak nějak se člověk asi cítí, když mu břichem projede nůž. Bolestí se celá zkroutila. Podobné to bylo, když začínal potrat jejího prvního dítěte. Panno Marie, snad nejsem znovu těhotná, pomyslela si. Občas ji napadlo, že je s ní něco divného, když nepovažuje za normální být každý rok těhotná jako ostatní ženy. Věděla, že Stavros by chtěl syna. Každý muž chce syna. Možná že to dítě, které potratila, byl kluk. Ale ona se tehdy ani nepodívala, jen ho zabalila do hadru a odnesla do lesa, tam vykopala díru, položila ho do ní a na ni dala kámen. Nikomu to neřekla, nestála o soucitné pohledy sousedek a sester. Stavros to poznal, protože s ním nemohla spát. Tehdy s ní ještě spát chtěl. Žili sami v malém kamenném domku, který Stavrosovi zůstal po nedávno zemřelém dědovi, a často se tehdy milovali. Když otěhotněla podruhé, Stavros se radostí opil. A opil se znovu, žalem, když zjistil, že se narodila holka. Ale pak se o dcerku Koulu hodně bál, když začala válka a do vesnice přicházeli němečtí a bulharští vojáci. Na rozdíl od jiných mužů neodešel do hor, neměl zbraň, nevymýšlel žádné akce, jak okupantům uškodit. Když válka skončila, několik dnů tančili a pili. Stavros začal mluvit o dalším dítěti, ale Eliana už neotěhotněla, což jí vůbec nevadilo, i když předstírala, že je nešťastná, jak se slušelo a patřilo. Ve skutečnosti byla ráda, protože jí Koula lezla

na nervy a nechtěla, aby ji otravovalo ještě další děcko. Zdálo se jí, že Koula jen kňourala, courala se po vesnici, trhala květiny a pokládala je ke kostelíku. Když po ní Eliana něco chtěla, zpravidla na ni koukala, jako by mluvila jinou řečí. Ostatní holky v jejím věku už byly užitečné, pracovaly na poli, pomáhaly v domácnosti, ale Koula se koulela vesnicí a vůbec si neuvědomovala, jak je zbytečná. Ale hlavně, Eliana viděla, že její dcera je oproti jiným děvčatům ošklivá a tlustá. Bylo naprosto jasné, že až nastane čas jejich vdavek, bude velký problém najít někoho, kdo bude ochoten si ji vzít.

Eliana však byla žena praktická, a tak nakonec vždy do-
těrné myšlenky odehnala. Takové věci bude řešit, až to bude nezbytně nutné. Více její mysl zaměstnávalo, že se jí Stavros už dlouho ani nedotkl. Přesněji že jí sestřenice naznačila, že ho párkrát viděla vycházet z lesa s Despinou, ženou ševce Andrease. Ten býval často pryč, protože své boty vozil prodávat do Kastorie a okolních vesnic. Někdy vyrazil pryč na celé týdny a jel se svými výrobky až do Floriny. Jenže než Eliana vymyslela, jak si ověřit, jestli jde jen o řeči, nebo jestli ji manžel opravdu podvádí, Stavros jí oznámil, že odchází do hor.

Dříve doma často mluvili o tom, co se v Řecku dělo. O tom, že země propásla po odchodu Němců šanci stát se zemí, ve které by se dobře žilo všem. O tom, že se někdo musí postavit králi, zamezit tomu, aby v Řecku vládli jen bohatí, kteří chtějí umlčet všechny, kdo smýšlejí demokraticky. Stavros občas přivedl domů svého známého, který jim vyprávěl, že z některých evropských zemí se stávají země komunistické, to znamená, že v nich lidé nebudou muset obdělávat malá neúrodná políčka jako oni, ale budou mít velká pole, na která navezou úrodnou půdu a to, co z ní vzejde, si pak všichni společně rozdělí. Vyprávěl

jim, jak dobře se žije v Sovětském svazu a dalších státech, jejichž názvy Eliana rychle zapomněla. Sice ji napadlo, že je divné, že to tak dobře ví, když tam nikdy nebyl, ale Stavrosovi přitom zářily oči, tak si nakonec říkala, že by bylo moc fajn, kdyby se nemusela každou zimu strachovat, že s mizernou zásobou obilí nevydrží do jara a nebude mít z čeho upéct chléb. Když tedy Stavros odešel do hor spolu s dalšími muži z vesnice, považovala to za správné. Na rozdíl od její mámy, která říkala, že je ten pomatenec všechny přivede do neštěstí. Totéž tvrdil i Elianin bratr, byl četník a jednoho večera spolu s vojáky vtrhl do jejího domu a začal ho prohledávat. Vojáci ji tehdy vytáhli před dům, hodili ji na zem, jeden jí šlápl těžkou botou na břicho, přiložil jí pušku na krk a vyhrožoval, že jestli bude živit partyzány, příště ji zastřelí. Bratr jí doporučil, aby se se Stavrosem rozvedla. Vše by se tím vyřešilo. Jednou večer přišel a začal jí vyprávět, že partyzáni nemají šanci vyhrát, protože je vládní vojsko brzy zatlačí v horách do míst, odkud nebude úniku. A že ona a Koula na to doplatí.

Další noc někdo zaklepal na dveře. Byl to Stavros. Řekl, že o zítřejší noci přijde do obce jeho kamarád, který organizuje odchod žen a dětí do Albánie, že s Koulou mají odejít, protože se všude bojuje a vládní vojáci zatýkají ženy a děti partyzánů. Pomáhají jim prý přitom četníci, tedy mimo jiné i její bratr. A dodal, že jestli ho potká, tak ho zastřelí, protože je zrádce.

Pomyslela si, že se svět zbláznil, když na sebe chtějí střílet švagři, kteří spolu ještě před časem pekli na rožni souvlaki.

Tu noc se se Stavrosem po dlouhé době milovali. V posledních dnech na tu noc často vzpomínala. Vzpomínala na ni i teď, když ležela na zemi na chodbě školní budovy v nějakém městě, jehož jméno si ani nepamatovala, ale vě-

děla, že není daleko od hranice, protože cesta nákladním autem trvala asi dvě hodiny. Vedle ní oddechovala Koula, na druhé straně spala ta holka v červené sukni, kterou sebraly cestou. Eliana si připadala jako hadr, se kterým právě někdo vytřel podlahu. Cítila, jak páchne. Kdy naposledy se myla? Vlasy měla zcuchané, zpocené. Neměla nic, do čeho by se mohla převléknout, takže spala v sukni, košili a kazajce, ve které vyrazila na cestu. Chleba snědly už cestou. Musela ho Koule brát od pusy. Bože, jak je ta holka pořád hladová. Chudák, který si ji jednou vezme a bude ji muset živit. Tedy jestli se někdo takový najde.

Každý den teď dostaly talíř polévky, což byla v podstatě vlažná voda s kousky zeleniny. Vzpomínala, jak Stavros pekl ovce a kozy na rožni, jak k tomu jedli papriky a pili pálenku. Vzpomínala na to a nemohla usnout. V místnosti leželo na zemi asi třicet žen a možná šedesát dětí. Byl tam cítit pot, moč, beznaděj a strach. Ráno přišla nějaká žena a oznámila, že další den budou převezeny na jiné místo.

Následující den proseděla na schodech před budovou. Snědla další talíř vody se zeleninou. Břichem jí znovu projela silná bolest. V noci vstala, políbila Koulu na čelo a odešla. Vydala se po silnici směrem, kterým přijely. Cestou ji míjeli vojáci. Řekla jim, že se potřebuje dostat zpět do Řecka, že má muže mezi partyzány a chce bojovat po jeho boku. Odvezli ji na hranici. Dali jí teplé kalhoty, vestu a pevné boty. Byly jí velké, ale vojáci jí poradili, aby si do špiček nacpala listí, že pak se jí v nich půjde lépe. Už takto před ní poradili třem řeckým ženám, které přešly hranici s dětmi, pak je nechaly v Albánii a znovu se vrátily do Řecka. Vojáci se kvůli Elianě málem pohádali. Někteří totiž tvrdili, že není normální, aby ženská nechala dítě v cizí zemi a vrátila se do své vlasti bojovat v občanské

válce. Jiní namítali, že jde přece o hrdinku, protože řeckým ženám nic jiného nezbyvá a že pro jejich děcka se stejně organizuje mezinárodní pomoc a jsou odvážena dál do Evropy, kde o ně bude prozatím, než skončí boje, dobře postaráno.

Šla v botách vycpaných listím po stejné stezce, kterou nedávno utíkala opačným směrem. Říkala si, že dojde do vesnice a tam už se nějak se Stavrosem spojí. Jen kdyby jí tak strašně nebolelo břicho a kdyby nebyla taková zima. Ten rok to vypadalo, že v pohoří Grammos jaro nepřijde. A zima je v řeckých horách krutá, tak krutá, že je snadné v nich umrznout, to moc dobře věděla.

Po dvou dnech potkala muže, kteří ji přivedli ke skupině dalších chlapů tábořících pod skalami. Chvíli se rozhlížela a zanedlouho uviděla, jak z malého kamenného domku téměř splývajícího se skálou vyšel Stavros. Těsně za ním se vynořila Despina, žena ševce Andrease. Byla oblečená stejně jako Stavros, takže na první pohled, takto zdálky, ani nebylo poznat, že jde o ženu. Měla vlněné kamaše, vojenský kabát a čapku stejnou, jakou nedávno na tomto území nosili bulharští vojáci, tedy nepřátelé bojující na straně Němců. Eliana by si hadry po nepříteli neoblékla, i kdyby měla zmrznout. Kdyby se rozhlédla pozorněji, uvědomila by si, že více mužů má na sobě něco, co dříve patřilo bulharským nebo německým vojákům, a zdaleka nešlo jen o zbraně. Jenže Eliana se nerozhlížela, protože zírala na to, jak ta otrhaná bytost v mužském oblečení hledí jejího Stavrose po tváři a on ji poplácává po zadku.

Pak se přece jen pozorně rozhlédla. Zjistila, že muž, který stojí těsně vedle ní, má za pasem nůž. Rychle ho popadla a s řevem se vrhla na dvojici před sebou. Protože však od ní byli oba vzdálení několik desítek metrů, ne-

stihla k nim doběhnout. Dostihlo ji několik mužů. Chytili ji a povalili na zem. Když se jí podařilo zvednout hlavu a viděla výraz svého muže Stavrose, najednou jí bylo jasné, po kom má jejich dcera Koula ten tupý výraz. Vzápětí jí však jeden z mužů pomohl na nohy a řekl jí, že je rád, že je mezi nimi, protože je vidět, že má odvahu. A pak dodal, že na milostné záležitosti teď není čas, jsou před nimi jiné úkoly.

Despina jako by se vypařila. Eliana si pomyslela, že zalezla do některé z těch děr ve skalách, v nichž jednotliví lidé mizeli a znovu se vynořovali. Došlo jí, že muži, které náhodou potkala, ji opravdu dovedli tam, kam chtěla. Měla štěstí, náhodou natrefila na partyzány dříve, než ji zdolal hlad a strach. Donedávna věřila, že hory zná dobře, ale ještě nikdy se v nich nevydala tak daleko, vysoko, do míst, kde už téměř nebyly stromy, jen holé skály a v nich hluboké průrvy.

„Kde je Koula?“ ptal se jí Stavros už poněkolikáté.

Eliana s ním odmítala mluvit. Ale kus kozího masa, který jí dal, si vzala a hladově ho hltala. Pak mu vyprávěla, že ženy a děti stačily odejít přes hranici, že jsou všechny v pořádku, ale ona se vrátila. Že Koula určitě byla zařazena mezi děti, které pojedou do Československa a tam přečkají dobu, než v Řecku skončí občanská válka.

„Nemělas ji nechávat samotnou. Neměla ses vracet. Válka pro nás neskončí dobře,“ řekl Stavros.

Na ta slova si vzpomněla za několik měsíců, když stála na kopci u nějaké vesnice, jedné z mnoha, které za ty měsíce prošla. Do té doby byla přesvědčena, že udělala správnou věc, když se vrátila. Tak zaprvé, Despina se už od Stavrose držela dál a po pár dnech se vydala s průzkumnou jednotkou výše do hor. Od té chvíle už nikdo nevěděl, co se s ní a třemi muži stalo. Zadruhé, Eliana

cítila obdiv Stavrosových kolegů a byla si dobře vědoma, že se stala královnou partyzánského doupu. Bylo tam sice hodně žen, ale žádná neměla tak dlouhý cop, tak velké černé oči a postavu, která i v nevzhledných mužských hadrech jasně dávala světu najevo, že Eliana je žena, za kterou se většina mužů otočí. Věděla, že si to znovu začal uvědomovat i Stavros, protože pokaždé když se šla mýt do potoka, hlídkoval kolem a dával pozor, jestli ji někde zpozna skály někdo ze spolubojovníků neokukuje.

Když ji jednoho dne velitel tábora poslal hlídat na kopce, jestli se neblíží vládní vojsko, pochopila, proč jí Stavros říkával, že válka není nic pro ženy. Nejdříve zaslechla zvláštní zvuk a vzápětí se dívka, která s ní byla na hlídce, svalila na zem. Neměla oko a z hlavy jí vytékal proud krve. Když se k ní sklonila, cítila silnou ránu do zad. Batoh, který nesla, jako by se jí do nich celý zabořil. Začala utíkat, ale to už nad kopcem byla letadla, která shazovala bomby. Zalezla mezi skály a poslouchala ohlušující rány. Když se po asi pěti hodinách odvážila vylézt a dojít do tábora, nikoho v něm nenašla. Byly tam jen díry od bomb a několik mrtvých. Mezi nimi i Stavros.

V jedné z jeskyní našla zbytky jídla, tak si je chtěla dát do batohu. Přitom si všimla, že v něm má díru a že v plechovém hrnku, který s sebou nosila, aby si mohla v případě žízně nabrat vodu z potoka, uvízla střela.

Asi po dvou dnech došla na místo, kde měli základnu další partyzáni. Společně s nimi se dostala na hranici s Jugoslávií a pak byla odvezena do uprchlického tábora. Na budově tam sice byl nějaký nápis, ale protože nebyl v řečtině, nedokázala ho přečíst. Tehdy si už byla stoprocentně jistá, že je těhotná. Když pak v táboře rodila, po nekonečných hodinách nesnesitelných bolestí vytušila, že spolu s litry krve z ní odcházejí i poslední zbytky sil a chu-

ti žít. Ještě vnímala, že jí sestry řekly, že má holčičku. Otevřela ústa a pokusila se promluvit. Viděla, jak k ní jedna ze sester sklonila hlavu, úplně blízko, tak, že se uchem dotkla jejích úst. Ze všech sil se snažila promluvit. Ale pak už ji obklopila tma.

Holčička byla odvezena do sirotčince, kde si ji později vybrali postarší bezdětní manželé z Bělehradu, kteří o ní věděli jen to, že je dcerou řecké partyzánky, ale rozhodli se, že jí to nikdy neřeknou, protože z celého srdce nenáviděli komunisty.

Koula

Přemýšlela nad tím, že některé věci jsou nepochopitelné. Například skutečnost, že její máma zmizela. Že najednou prostě není.

První den si myslela, že šla sehnat nějaké jídlo, aby nemusely pořád jíst jen tu zeleninu rozmočenou ve vlažné vodě. Ale když máma nepřišla večer a neobjevila se ani v noci, další den probrečela. Ještěže s ní byla ta holka v červené sukni. I když byla stejně špinavá jako ona, byla krásná a dívat se na ni bylo příjemné. Už první večer si povídaly. Sotiria jí vyprávěla, že její maminka a sourozenci utekli, že ji probudil hluk bortícího se domu, že zůstala na světě úplně sama. Když jí o tom vyprávěla poprvé, Koula nechápala, jak ji mohla maminka opustit. Několikrát se jí ptala, jestli maminka opravdu odešla bez ní, a Sotiria vždy jen pokrčila rameny, jako by to, že maminky odejdou od svých dětí, byla běžná věc. Ale Koula byla přesvědčená, že to běžná věc není, že přece žádná maminka od svých dětí neodchází, protože maminky mají děti rády, hladí je, nosí je, hrají si s nimi. Tedy až na tu její, která ji nehladí, nehraje si s ní, často na ni křičí, ale to už tak je, maminka už je taková, jak jednou Koule řekl tatínek. A taky tehdy řekl, že to neznamená, že by ji maminka neměla ráda.

Jenže teď Koula zjistila, že její máma také odešla. Zřejmě se děje něco divného, když se maminky ztrácejí a je-

jich holčičky zůstávají samy. Na místě na podlaze, kde maminku viděla naposledy, zůstala jen deka, kterou dostaly po příjezdu na toto ponuré místo. Pak našla pod svou dekou v hadru zabalenou krabičku a v ní maminčiny náušnice. No tak to se máma vrátí, protože bez těch náušnic by nikdy neodešla, uklidnila se.

Po několika dnech ji dvě ženy odvedly do místnosti, kde ji posadily na židli a nalily jí čaj. Ptaly se jí, jak se jmenuje, kolik je jí let, jak je jmenuje vesnice, ve které žila, jak se jmenují rodiče. Na žádnou z těch otázek nedovedla odpovědět. Tím, kolik jí je let, si vůbec nebyla jistá. Věděla, že lidé říkali mamince Eliana, ale neřekla to, protože se rozhodla, že už na maminku nikdy nebude myslet.

Pak ty ženy vytáhly kus dřeva, na kterém byly napsány divné klikyháky, přikládaly jí ho na různé části těla a něco si zapisovaly. Ještěže tyhle dvě mluví stejně jako já, pomyslela si Koula, protože v posledních dnech zjistila, že ne všichni lidé mluví stejnou řečí. Naopak říkali divná slova a ona vůbec nevěděla, co po ní chtějí. Sotiria jí vysvětlila, že jsou v jiné zemi, v Albánii, tady se prostě mluví jinou řečí. „Ale proč nemluví jako my? Jak mám vědět, co mi říkají?“ divila se Koula.

Pak naštěstí přišli lidé, kteří mluvili řecky. Někdo přivedl Sotiri. Zeptali se Kouly, jestli jsou příbuzné. Dívky se na sebe podívaly a v tentýž okamžik obě řekly ano.

„Jste sestřenice?“

„Ano.“

„Máte tady nějaké příbuzné?“

„Ne.“

„Takže se jmenujete stejně? Joanidu?“

„Ano.“

Než té noci usnuly, chytily se za ruce.

„Ty se jmenuješ Joanidu?“ zeptala se Koula.

„Myslím, že tak nějak.“

Následující den dostaly příkaz vlézt znovu do nákladáku. Tentokrát v něm seděly jen děti, ženy stály opodál. Koula se bála, že se jí budou smát, protože se nahoru zase nemohla vysoukat. Jenže pak si všimla, že ženy pláčou. Některé vztahovaly ruce k autu a snažily se ještě dotknout svých dětí. Některé se rovnou otočily, šly pryč a svých vriskajících dětí si vůbec nevšímalý. Čímž se její podezření, že maminky své děti opouštějí, definitivně proměnilo v jistotu.

Znovu se objevil ten páchnoucí oblak dýmu, který ji prvně přiměl ke zvracení. Tentokrát už na něj tak prudce nereagovala, ale po hodině na korbě nákladáku měla pocit, že stejně umře udušením. Hodiny, které v zimě a větru strávily na nákladním autě, jí připadaly jako věčnost. Když vystoupily, nějaké ženy je shromáždily, spočítaly a zahnalý do další velké budovy, kde několik dalších dnů znovu spaly na zemi. Následovala další cesta a pak Koula uviděla něco, co znala jen z vyprávění dědečka, který jí často říkal, že v horách žijí velcí draci s dlouhými čumáky, ze kterých vypouštějí oheň, unášejí děti a pak si je v tom svém ohni opékají a sežerou. Přesně takový drak se teď blížil k ní. Byl obrovský, černý a z jeho čumáku šlehalý jiskry a valil se dým. Funěl, hučel, blížil se a byl stále větší a větší. Nevěděla, že je poprvé v životě na nádraží a vidí příjízďet lokomotivu. Nevěděla, co je nádraží, co je lokomotiva. A tak začala utíkat. Za ní se rozběhla Sotiria a následně většina ostatních dětí. Běžely do blízkého pole, směrem k lesu. Přece se nenechají sežrat drakem, to dá rozum, říkala si Koula a otáčela se, jestli ta příšera neběží za nimi. Neběžela, stála na místě, ale stále zlověstně funěla.

Koula se schoulila s dalšími děvčaty v křoví a seděly tam přes hodinu, než je objevily ženy, které po nich pát-

raly. Ta, co je našla, si k nim dřepala, hladila je po vlasech a pak promluvila řecky: „Holky, bude dobře, nebojte se. Z Albánie jsme vás odvezli do Jugoslávie a sem teď pro vás přijel vlak, který vás poveze do země, kde se o vás budou dobře starat. Uvidíte, že se vám tam bude líbit. A až tátové vyhrají válku, vrátíte se domů. Bude to brzy, hodně brzy, uvidíte.“

A tak Koula a Sotiria šly k té obrovské černé příšere a nastoupily do vozů, které za ní stály seřazené v dlouhé řadě, jako by tvořily ocas té obludy. Koula nesla malý raneček a v něm měla schovanou máminu krabičku a svou červenou mašli. Příšera se rozhýbala. Dívaly se z okna, mýjely nápis, který však neuměly přečíst, protože nebyl v řečtině. Písmenka, ze kterých byl sestaven, vůbec neznaly. Koula si pomyslela, že bylo zbytečné chodit v zimě ráno do školy a snažit se tam naučit číst a psát, když je to stejně k ničemu, protože člověk pár dnů někam jede a tam už se mluví a píše úplně jinak. Máma měla pravdu, když říkala, že škola je nanic a že užitečnější je, když Koula v létě hlídá kozy a ovce.

Jely asi pět dní, ale to nevěděly, protože neuměly moc počítat a dny a noci jim splývaly, neboť ve vagonu byla tma a světlo probleskovalo jen malinkými okénky. Pospávaly na dřevěné lavici nebo na zemi, poslouchaly kňourání a pláč ostatních dětí a navzájem hlídaly, aby jim žádné z nich nevzalo jejich raneček. Když se o to jeden kluk pokusil, Koula ho kousla do ruky tak, že zbytek cesty strávil na opačném konci vagonu a nikdo z ostatních dětí se k nim už nepřiblížil. Nepříjemné bylo nejen to, že ve vagonu byla zima a tma, ale i to, že musely chodit na záchod na společný kyblík, takže se všichni kluci vždycky se zájmem dívali, když si zvedaly sukně. Vyřešily to tím, že se Koula vždy postavila tak, aby přes její rozměrnou postavu

nebylo na Sotiriu vidět. Když musela na kyblík Koula, kluci se na ni nedívali, takže to bylo v pohodě.

Najednou příšera zastavila a dveře se s hlukem odsunuly. Sotiria s Koulou vystoupily ven jako první. Držely se za ruce. Hned k nim přišla paní s papírem v ruce a ptala se jich na jména. Mlčely. Někdo je dovedl do velkého nízkého baráku, v němž se po chvíli shromáždily všechny děti. Pak nastoupily do jednoho z autobusů, které tvořily dlouhou řadu. Koula jako jediná v ruce pevně svírala krabičku. Ostatní děti neměly vůbec nic.

Psal se rok 1948. Sotiria s Koulou přijely do Československa, jenže to nevěděly, protože o existenci takové země neměly tušení. Když se dívaly z okna autobusu, který je nekonečně dlouho někam vezl, krajina a domy za okýnkem jim připadaly smutné, ponuré. Obloha měla úplně jinou barvu, než jakou byly zvyklé vídat nad svými hlavami. Nebyla jasně modrá, nýbrž šedivá. I vzduch byl jiný než doma v pohoří Grammos.

Sotiria

Nechápala, jak se svět najednou mohl tak změnit. Vše, s čím se v poslední době setkávala, bylo úplně jiné než to, na co byla dosud zvyklá.

Dům, do kterého ji přivedli, byl obrovský. Podívovala se, že ho vlastně tvoří několik domů nad sebou. Zнала jen malá přízemní obydlí a nikdy dříve neviděla schody.

Dospělí lidé mluvili divnou řečí, které nerozuměla. Například neustále křičeli: ticho, ticho. Spolu s ostatními dětmi se rozhlížela po stěnách, protože slovo znějící jako *tichos* znamená v řečtině *zeď, stěna*. Přemýšlela, proč ti lidé pořád říkají, že se má dívat na zeď, když na ní nic pozoruhodného nebylo. Kromě toho, že zdi kolem ní byly vysoké, bílé, s prasklinami a na jedné z nich visel velký obraz pána s knírem a hustým obočím, nebylo na nich nic, co by stálo za pozornost.

Slečna, která mluvila řecky, jim však zanedlouho vysvětlila, že když jim teď někdo bude říkat slovo podobné slovu stěna, bude to znamenat, že mají mlčet, nekřičet, nebrečet. Zkrátka že tady slovo *ticho* sice zní jako slovo, které v řečtině označuje stěnu, ale v češtině to znamená, že mají držet pusy.

Zanedlouho se objevilo několik lidí. Řekli, že jsou vychovatelé, učitelé a že teď budou jejich rodina. A tak Sotiria začala chápat, že je v daleké cizí zemi, bude se tady mít

dobře, jen si musí zvyknout, že je tady hodně věcí jiných než u nich doma v řeckých horách. A hlavně se musí naučit tu divnou řeč, kterou tady lidé mluví, i když ve škole bude zpočátku mluvit normálně, řecky. A taky se dozvěděla, že se nemusí ničeho bát, protože na ni tady všichni budou hodní, nebude tady dlouho a brzy se zase shledá s maminkou, tatínkem a sourozenci.

Uvědomila si, že vůbec neví, co s maminkou, tatínkem, sestrami a bratrem je, tak se rozbřečela, což způsobilo, že zanedlouho brečely všechny další děti.

Nejhorší byly první dny. Nechápala, proč byla spolu s ostatními dětmi odvedena do velké místnosti, musela se svléknout donaha a nechat na sebe shora téct vodu. Byla zvyklá mýt se v potoce nebo doma, když máma nalila do kádě vodu, ale nikdy nezažila, aby na ni voda tekla shora v tisících malých kapičkách.

Pak ji jedna paní odvedla, posadila a další jí začala stříhat vlasy. Sotiria si vzpomněla, jak zafungovalo, když Koula ve vlaku kousla chlapce, který je otravoval, tak kousla paní s nůžkami taky. Žena zařvala a pustila ji. Sotiria vyskočila, rozběhla se, a když to viděly ostatní děti, rozběhly se za ní. Jedna holčička už měla vlasy téměř ostříhané, zůstaly jí na hlavě jen úplně krátké pramínky a jeden pramen dlouhý až do půlky zad, a ten se, když běžela, legračně komíhal po hubených nahých zádech ze strany na stranu. Sotiria se na ni dívala, něco tak šeredného, jako jsou krátké vlasy, nikdy neviděla. Rozhodla se, že nikdy nedopustí, aby to udělali i jí. A protože byla trénovaná z útěků před vlky, dalo personálu dětského domova hodně práce, než ji na rozlehlé zahradě chytil. „Jsou jako divoká zvíř, ještě si tu s nimi užijeme,“ řekl poté pán, který ji držel za nohu, zatímco sebou mrskala na zemi.

Když ji přitáhli zpět do domu, většina dětí, které neutekly, už vlasy neměla. Koula s krátkými kudrnatými vlasy jí připomínala ovce, které pásala. A když si uvědomila, že se o ty ovce teď asi nikdo nestará, znovu se rozbrečela. Navíc ti lidé jí a všem ostatním dětem na hlavy sypali podivný prášek, který pátil.

Jak ale dny ubíhaly, Sotiria brečela čím dál méně. Odvykla sahat si na hlavu, aby ji nepřepadl stesk nad tím, že její vlasy jsou pryč a má místo nich podivné tvrdé štětiny. Po pár týdnech začala mít pocit, jako by se jí maličko, opravdu maličko prodloužily, štětiny se zakroutily. Jedna vychovatelka jí řekla, že vlasy narostou a budou ještě krásnější, než byly, protože vlasům prospívá, když se občas ostříhají. Také jí vysvětlila, že v nich měla broučky, kteří ji kousali, a proto musela být posypána tím práškem, který ty malé potvůrky zničil. Sotiria uznala, že má pravdu, v poslední době se škrábala ve vlasech tak často, až měla někdy krev za nehty. Teď naopak její hlava voněla. Všechno kolem ní vonělo. Nejzajímavější bylo, že se nespalo na zemi, na větvích, na slámě, ale na něčem, co jí připadalo neuvěřitelné. Bylo to bílé, měkké, voňavé, připomínalo jí to obláčky, úplně stejné jako ty, které sledovala na obloze, když lehávala na louce. Sotiria poprvé v životě spala v posteli, ve vypraných, čistě povlečených peřinách.

Okolo velkého domu rostla spousta velkých květin, jaké dosud neviděla. Zнала jen květiny, které se objevovaly na horských loukách, pokaždé když na vrcholcích roztál sníh a průrvy a pěšiny se změnilly v divoké potoky, které hučely a voda jimi proudila tak silně, že se někdy ani nedalo jít z jedné vesnice do druhé. Ale v Československu byly květiny úplně jiné, složené z mnoha lístků. Napadlo ji, že je možná bohové shodili z Olympu a ony svou pouť z nebes ukončily na různých keřících a stromech. Jednu takovou

květinu si utrhla a potají schovala pod polštář. Byla to jediná věc, která byla jen její. Kromě ní neměla nic. Pokaždé když ta kytky uvadla, tajně si utrhla novou. Časem už věděla, že se květina nazývá růže, a postupně se naučila i názvy všech dalších rostlin ze zahrady. Na ní se každý den ráno spolu s ostatními dětmi scházela při cvičení doprovázeném hlasitou hudbou. Pak zamířily do velké místnosti, usadily se u dlouhých stolů a dostaly jídlo. Pak byla škola a pak znovu jídlo. Znovu škola a znovu jídlo. Poté se běhalo po zahradě, hrály se hry a znovu se jedlo.

Jídlo bylo nechutné. Na tom se shodly všechny děti. Když poprvé dostaly talíř, na kterém byl malý kousek masa, šedá voda a čtyři plátky něčeho bílého a měkkého, byly překvapené. Nebyl to chleba, nemělo to kůrku. Bylo to měkké, mazlavé. Nemělo to žádnou barvu. Sotiria tu věc vzala do ruky, přičichla k ní, ale necítila nic. Přišla k ní jedna z paní, které roznášely talíře, a ukázala jí, že se to musí rozkrojit na kousky, napichovat na vidličku a pak vkládat do pusy. Pochopila, že tady se nejí rukama, jak byla zvyklá, ale že musí používat ty dva podivné nástroje, kterým se říká vidlička a nůž. Už si na ně několik dnů zvykala. Ale tentokrát byl ten bezbarvý kus jídla tak odporný, že ho tajně zahodila pod stůl. Poté se vyplížila na zahradu a najedla se listů z pampelišek, protože se jí stýskalo po všem tom zeleném a barevném, co jí maminka dávala doma. Když ji tam vychovatelé objevili, vynadali jí, že sama na zahradu nesmí chodit, a také jí řekli, že rozhodně nesmí jíst nic jiného než to, co dostane na talíři.

A tak plynuly měsíce, roky. Už rozuměla i mluvila česky, uměla číst, počítat a jíst příborem. Vlasy měla opět dlouhé a splétala si z nich cop.

Některé z dětí, které přijely s ní, zmizely a na jejich místa přišly jiné. Vychovatelé jí vysvětlili, že se děti stěhují do různých domovů, a to tak, aby byly se svými sestrami a bratry, pokud se zjistí, že jsou také v Československu. Už věděla, že stejně jako ona přijelo do Československa a dalších zemí okolo pětadvaceti tisíc řeckých dětí pocházejících z horských vesnic, v jejichž okolí probíhala občanská válka, i když si nebyla schopná představit, kolik tak asi pětadvacet tisíc je. Tušila, že hodně. Několikrát do týdne od vychovatelů slyšela, jaké velké štěstí má, že je mezi dětmi, kterým se dostalo výsady získat vzdělání v Československu a vrátit se do Řecka jako nová elita země. Až skončí válka. Slovní spojení „až skončí válka“ slyšela téměř každý den.

Několikrát řekla, že má sestru Dulu a bratra Spyra, kteří odešli z jejich vesnice s maminkou, ale že neví kam. Nevybavila si ale, že se její sestra jmenuje Spyridula, a když jí vychovatelé říkali, že Dula je jen zkratka, že jméno je ve skutečnosti určitě jiné, jen bezradně krčila rameny. Vychovatelé jí několikrát opakovali, že taková jména nemají na žádném seznamu, že nevědí, zda zůstali v Řecku, v Jugoslávii nebo v Albánii, nebo zda jsou také v Československu, a že musí čekat, jestli ji její maminka nezačne hledat. A znovu se jí ptali, jestli si je jistá, že se opravdu jmenuje Sotiria Joanidu. Sotiria si jistá nebyla. Věděla, že se rodiče jmenovali tak nějak, ale nevěděla jak přesně. Na příjmení se totiž u nich ve vsi nikdy moc nedbalo. Příbuzné a přátelé znala jen podle jmen křestních, některé jen podle přezdívek. Těch otázek už na ni bylo moc. Řečtí učitelé ji oslovovali Joanidu, ale čeští Joanidisová. Někdy, když na ni volali, vůbec nereagovala, neuvědomila si, že říkají její jméno.

Spolu s některými dětmi ji po roce přestěhovali do jiného velkého domu se zahradou a pak po nějaké době do

dalšího v úplně jiném městě. Všechny jí připadaly podobné, ve všech bydlela ve velkých místnostech společně s deseti i více děvčaty. Ten poslední dům se jí zdál nejhezčí ze všech. Říkalo se mu zámček, byla u něj zahrada plná rozkvetlých keřů a vysokých stromů, ale nejvíce ji fascinovala malba na zdi, u které stála její postel. Na zdi byli nakreslení barevní ptáci sedící na větvičkách, které se zlatě třpytily. Stěna sice byla oprýskaná, zaprášená, ale přesto se při určitém dopadu světla větvičky blýskaly. Něco takového Sotiria nikdy neviděla.

Časem přestala na mámu i sourozence myslet. Neměla na to čas. Vychovatelé po ní často chtěli, aby šla zpívat nebo recitovat básničky. Občas ji odvezli autem a zpívala pak před spoustou dospělých lidí. Vždycky vyšla na pódium vyzdobené československou a sovětskou vlajkou, které už dobře znala a někdy je i sama malovala, vystřihovala a lepila na okna zámčku, zazpívala nebo zarecitovala a byla šťastná, protože jí všichni lidé tleskali a říkali jí, že je moc šikovná. Už také věděla, že ten podmračený pán s hustým knírem a obočím, který visel všude na zdech, se jmenuje Stalin, že je prý velmi laskavý a že díky lidem, jako je on, se se teď ona, Koula a další řecké děti mají dobře.

Doba, kdy pásla ovce, sklízela melouny a pomáhala mámě nakládat papriky tak, aby se jich do každé sklenice s olivovým olejem vešlo co nejvíce, postupně čím dál více splývala s příběhy, které jí kdysi máma vyprávěla, až se v její mysli usadila jen jako jedna z pohádek.

Pavel

Chodil k plotu a díval se přes něj, jak v jeho zahradě pobíhají zdivočelé děti. Byly hlučné, všechny měly úplně stejně ostříhané vlasy a ošklivé teplákové soupravy, takže ani nebylo možné rozeznat, kdo z nich je holka a kdo kluk. Tāta mu řekl, že to jsou řecké děti. Vysvětlil mu, že jsou to sirotci nebo děti, kterým se ve válce ztratili rodiče, a teď tady čekají, až je najdou. Znovu mu přitom připomněl, že by neměl o jejich zámečku říkat, že býval jejich, tedy rozhodně ne před cizími lidmi. Zopakoval taky, že svět se změnil a pravdu si nyní říkají jen oni dva, doma, tedy tehdy, když vědí, že je nikdo cizí nemůže slyšet.

Pavel si nedokázal zvyknout, že už nebydlí ve svém pokoji s oknem do zahrady, že už nemá svůj psací stůl, který stával u blankytně modré stěny, na níž byli namalováni exotičtí ptáci. Ta malba byla dílem babiččina kamaráda, umělce, který si s ní dal hodně práce, a dokonce větvičky pod drápky ptáčků vystínoval zlatou barvou, takže se při určitém úhlu dopadu světla třpytily.

Pavel však nyní s rodiči a babičkou Charlottou obýval přízemní byt s okny směřujícími do tmavého dvora, ve kterém to páchlo. Na stěnách nebyly zlaté větvičky, jen velké plísňové skvrny.

Nemohl si zvyknout ani na to, že jeho máma přestala mluvit. Od chvíle, kdy se nastěhovali do tohoto bytu,

téměř nic neříkala. Většinu času seděla a četla si. Pavel si po čase uvědomil, že vůbec neobrací stránky, a nakonec mu došlo i to, že maminka má v ruce stále stejnou knihu.

Občas si u ní klekl, chytil ji za ruce tak, jak to měla dříve ráda. Dělával to tak vždycky, když přišel pozdě domů nebo když na něj pan profesor žaloval, že do hodin francouzštiny vůbec nedošel. Věděl, že když si takhle před mámu klekne a usměje se na ni, přestane se mračit, po chvíli mu prohrábne vlasy svou krásnou štíhlou rukou plnou prstenů a řekne: „Ty mě jednou utrápíš, ty můj lotře.“ A pak se společně zasmějí. Jenže teď maminka nic neříkala. Ani se na něj nedívala, přestože klečel před ní a obličej měl v úrovni toho jejího. Koukala se do země nebo někam přes něho, na stěnu. V takových chvílích vždy přišla babička, vzala ho kolem ramen a říkala mu: „Nechej ji v klidu, Pavlíku, to se spraví.“

Jenže se to nespravilo. Maminka celé dny seděla a mlčela. Babička chodila nakupovat, vařila, prala, uklízela. Večer si vždy sedla na špinavý dvůr, zapálila si cigaretu a poslouchala přes otevřené okno rádio. Občas Pavla zavolala, aby poslouchal s ní. Pavel věděl, že babička ze všeho nejvíc na světě nenávidí komunisty. Chápal to, věděl, že právě kvůli nim se museli vystěhovat z domova a přenechat ho tlupám cizích děcek, které teď běhaly po jejich zahradě jako zvěř a ničily květinové záhony a keře, které tam jejich zahradník léta trpělivě tvaroval.

Babička velmi často komentovala to, co se právě říkalo v rádiu. Jednou na něj volala: „Pojď sem, Pavle, poslouchej, tohle je důležité. Slyšíš? Komunisti si už mezi sebou vyřizují účty, už se hádají. Uvidíš, že se za chvíli budou navzájem věšet. Je to dobré, moc dobré...“

Otec chodíval brzy ráno do práce a vracel se odpoledne. Pavlovi se zdálo, že i on se změnil. Také méně mluvil,

občas sedával s babičkou na dvoře a zaujatě si o něčem velmi potichu vyprávěli. Když k nim Pavel přišel, táta obvykle zmlkl a začal se ho vyptávat na různé bezvýznamné věci, jako například jestli by raději chtěl o víkendu na ryby, nebo do hor.

Pavel se na víkendy s tátou vždy celý týden těšil. Vyrazili na dlouhé túry, měli s sebou mapu a podle ní procházeli Jeseníky křížem krážem. Občas přespali na nějaké horské chatě, občas v malém stanu, který táta nedávno pořídil. Rozdělali si oheň, v popelu si pekli brambory a Pavel si v těch chvílích připadal dospělý, protože táta s ním jako s dospělým mluvil.

Když se jednoho nedělního večera z dvoudenního výletu vrátili domů, babička seděla na lavičce. Nekouřila, neposlouchala rádio. Řekla jim, že maminka v sobotu odpoledne zemřela. Že se rozhodla, že už nechce žít, a v době, kdy šla babička nakoupit, spolykala snad všechny léky, které doma byly. Pavel věděl, že jich bylo hodně, že si je tatínek vzal ze své ordinace, když už nesměl být doktorem, a schoval si je v kuchyni ve skřínce pod dřezem.

Rozběhl se do bytu, ale maminka tam už nebyla. Bůhví proč si představoval, že ji tam ještě najde ležet v posteli, klidnou, spokojenou, spící. Viděl ji až pak za pár dnů v rakvi, když se na ni přišel s tátou a babičkou podívat. Měla zvláštní výraz, jaký u ní nikdy dříve neviděl, a už vůbec nebyla hezká. Celý se u rakve roztrásl a babička to komentovala slovy: „Neměl jsi sem chodit, já vždycky říkám, že dívat se na mrtvé k ničemu není.“

Dva měsíce poté u nich zaklepal příslušník Sboru národní bezpečnosti pan Pecháček, kterému babička zásadně říkala četník. „Mám pro vás špatnou zprávu, pan doktor se stal obětí dopravní nehody,“ řekl. Pavel si uvědomil, že tatínkovi mnoho lidí stále říká pan doktor, i když už

dávno nemá ordinaci v jejich zámečku, ale každý den jezdí ve čtyři ráno vlakem do vedlejšího města a tam pak celý den přikládá v ústavu pro choromyslné uhlí do kotle. Jednou mu na výletě řekl, že mu tu práci sehnal bývalý kolega ze studií medicíny a že je mu za to vděčný, protože hrozilo, že by musel jet pracovat do Ostravy do dolů.

Pavlovi se myšlenky tak rozsypaly, že vůbec nevnímal obsah sdělení, se kterým stál ve dveřích rozpačitě se tvářící pan Pecháček. Ten si pak sedl s babičkou na lavičku, společně si zakouřili a Pavel stojící za oknem slyšel, jak babičce říkal, že by bylo lepší do toho nerýpat, protože v tom autě jel... Jenže v tu chvíli se naklonil k babičce tak blízko a pošeptal jí něco do ucha, že to už Pavel neslyšel.

Pak za ním pan Pecháček zašel, potřásl mu rukou a řekl, ať za ním zajde, když bude něco potřebovat. Pavel věděl, že tatínek kdysi léčil jeho manželku a ta jim pak často domů nosila borůvky a jahody. Ale také věděl, že když se o něčem šeptá, zpravidla to souvisí s tím, že komunisté zase někomu ublížili. A tak nabyl přesvědčení, že tatínka přejelo auto, ve kterém jel nějaký vysoce postavený komunista. Jeho úvaha byla vcelku správná, až na to, že se nikdy nedozvěděl, že za to řidič toho papaláše nemohl, protože se mu pan doktor prostě připlétl do cesty. A to proto, že byl úplně namol. Ten den si totiž po práci zašel do nádražní restaurace a tam se totálně zřídil, což toužil udělat každý den od chvíle, kdy jeho žena spáchala sebevraždu. Když vyšel z hospody, namířil si to nejistým, ale rychlým krokem na silnici, po které jelo jedno jediné auto. Šel hodně rychle a to auto jelo taky rychle.

To se Pavel nikdy nedozvěděl. Byla to škoda, protože pak by možná jeho odpor ke všemu, co nějak souviselo se slovem komunismus, nebyl tak silný, a jeho život by tudíž nebyl tak těžký.